

JANNE VILJAMAA

WSOY TUE LAPSESI

LAHJAKKUUTTA

JANNE VILJAMAA
TUE LAPSESI
LAHJAKKUUTTA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

Kiitos käsikirjoitusta kommentoineelle kolkalleni Jyrki Pukariselle, vaimolleni tuesta rannan kirjoitusprosessin aikana, viidelle lapselleni, Kanneltalon Kulttuurikahvilan ystävälliselle henkilökunnalle, haamuheittäjä Antti Isomäelle, tikkaremmiin Timo Kortelaiselle, Pertti Ulville, Sami Kirjoselle, Mika Majaniemelle, Maria Karille ja kaikille lukijoilleni, joita ilman näitä kirjoja ei olisi eikä tulisi. Kiitos kustannustoimittajalleni Ulla Paavilaiselle selkeästä ajattelusta ja kyvystä osua olennaiseen. Hän on viidakkoveitsi kirjallisten rönsyjen pöpelikössä. Kirjan kirjoittaminen on parhaimmillaan joukkueurheilua.

© JANNE VILJAMAA JA WSOY 2013

TOIMITTAJA ULLA PAAVILAINEN

ISBN 978-951-0-39553-0

PAINETTU EU:ssa

Lahjakkuuden jalostaminen vaatii
oikean ympäristön, kunnon välineet,
itsekuria, sisäistä motivaatiota ja selvät
tavoitteet. Ulkoisen motivaation, kuten
palkintojen ja rangaistusten, siivittämänä
on vaikea päästä kovin pitkälle.

YOSHIDA KENKO: JOUTILAAN

MIETTEITÄ (1978)

SISÄLLYS

LUKIJALLE 9

MITÄ ON LAHJAKKUUS? 11

KOULUTUSTA ARVOSTETAAN 14

LAHJAKKUUDELLA VOI TEHDÄ HYVÄN TILIN 25

LAHJAKKAAN PERSOONALLISUUS 28

VOITTAMISEN PAKKO 48

KOULUTUKSEN TAVOITE – TEHOKKUUTTA VAI IHMISYYTTÄ? 56

LAHJAKKUUDEN LAJIT 64

MENESTYJÄ VAI VASTARANNANKIISKI? 80

KAPINALLISESTA INSTITUUTIOKSI 94

NÄIN LAHJAKKUUS KEHITTYY 102

LEIKISTÄ TOSIHARJOITTELUUN 104

LAHJAKKAAN LAPSUUS 112

ANNA LAHJAKKUUELLE MAHDOLLISUUS 128

LUOVUUDESTA ON TULLUT MANTRA 149

LUOVA HAASTAA YMPÄRISTÖN 156

LUOVAN MONTA PUOLTA 159

LUOVA IHMINEN TÖISSÄ 167

KOTILUOVUUS KUNNIAAN 178

TUE LAPSEN LAHJAKKUUTTA 188

MILLÄ RAHALLA ME MUUTETAAN? 190

KEHITÄ LAPSEN HYVEITÄ 194

INTOHIMOINEN OPPIJA 213

LAHJAKKAAN VASTUU 247

YLIKUORMITETUT AIVOT 252

MAISTERIT PERHEPOTRETISSA 259

LAHJAKKAAN MORAALINEN VASTUU 263

VAIKUTTAVIA KIRJOJA 276

LUKIJALLE

Yhteiskunnassa arvostetaan lahjakkuutta ja älykkyyttä. Älykkyyttä on vaikea selittää, mutta sen kyllä tunnistaa kuten tyhmyydenkin. Sillä ei kuitenkaan ole yksiselitteistä määritelmää, mutta erään sellaisen mukaan älykkyys on kykyä toimia mielekkäällä tavalla uudessa ja yllättävässä tilanteessa.

Älykkyys muodostuu eri lahjakkuuksista. Yksi on lahjakas piirtäjä, toinen kirjoittaa nasevasti, kolmannelle yhtälöt eivät tuota vaikeuksia.

Keskinkertainen ei ole mediaseksikästä. Itseensä ihasnutut voi nähdä itsensä hyvinkin lahjakkaana erityisesti aloilla, joille on matala tulokynnys. Kuka on lahjakkain BB-julkkis, karaokelaulaja, Extreme Duudson -tempputaiteilija tai tosi-tv:n madonsyöjä? Onko lahjakkain se, joka saa myytyä itsensä ja tuotteensa? ”Minä olen brändi, ostakaa minut!” huutaa turha julkkis ilman näkyvää osaamista ja harjoittelua.

Moni hybriksessä hyrräävä energiapakkaus luulee halutessaan kynäilevänsä maailmankirjallisuuden merkkiteoksen tai vääntävänsä blogiinsa kuolemattomia ajatuksia, vaikka yhdyssanat tuottavat vaikeuksia. MINÄ olen se VÄÄRINymmärretty nero ja messiashahmo, jota on odo-

tettu. Äitini ja yksi kaverinikin ovat sitä mieltä. Nerona kasvatetulle voi olla vaikea hyväksyä, ettei hänestä ehkä koskaan tule suurta laulajaa, kirjailijaa tai näyttelijää. Hän jää suureksi tuntemattomuudeksi, jonka suuresta lahjakkuudesta ja saavutuksista kohistaan vain kotipiirissä ja omissa Facebook-päivityksissä. Sosiaalisessa mediassa jokainen voi uskotella olevansa poikkeusyksilö. Aina löytyy joku, joka uskoo ja kuuntelee.

Todellisuudessa lahjakkuus määrittää rajat, joihin ihminen voi suotuisissa olosuhteissa yltää. Keskiarvo-lahjakkaasta jääkiekkoa harrastavasta lapsesta ei tule millään harjoittelulla uutta teemuselännettä, eikä jokaisesta pikkupianistista iirorantalaa. Poikkeusyksilöt ovat geneettisesti luontoäidin siunaamia, mutta ovat tehneet tuhansia tunteja yksinäistä työtä saavuttaakseen alallaan kansainvälisen maineen. Mestarilla on usein ollut myös onni myötä. Hänelle on sattunut oikea harjoitteluympäristö, hyvät mentorit ja vahva perheen tuki. Mestarin osaamisessa kaikki palaset loksahtavat kohdalleen.

Lahjakkuutta voidaan tarkastella **persoonallisuuden** kannalta, **työtapojen** tasolta, poikkeuksellisten **tuotosten** tasolta tai voidaan pohtia lahjakkaan merkitystä **maailman paremmaksi** muuttamisessa. Tässä kirjassa liikutaan kaikilla näillä tasoilla ja annetaan kasvattajalle käytännön ohjeita lapsen ja nuoren lahjakkuuden, itsetunnon ja luovuuden tukemisessa.

Helsingissä 30. tammikuuta 2013
Janne Viljamaa

MITÄ ON LAHJAKKUUS?

Moni hämmentyy, kun häneltä tivataan, mitä lahjakkuudella tarkoitetaan, miten sitä mitataan, miten sen asteet määritellään. Kuka on toista lahjakkaampi? Meillä kaikilla on erilaista lahjakkuutta, mutta keskiarvolahjakkaita on suurin osa. Kaikki eivät millään voi olla huippuja, vaikka maa on täynnä eliittipistoja, huippuysiköitä ja jokainen työpaikka tahtoo olla alansa terävintä kärkeä. Kärki on aina kapea.

Joillakin aloilla lahjakkuus on helpompi huomata ja paljasta. Tieteellisellä työllä ihmisten elämänlaatua parantava, maailman nopein juoksija, korkeimpien äänten laulaja tai vikkelasormisin kitarasankari erottuvat massasta. Sen sijaan on vaikeampi päästä yksimielisyyteen siitä, mikä on hyvää kirjallisuutta tai parasta viihdettä. Humanistisilla aloilla mittaamisen vaikeus on ikuinen.

”Kaksikymppisenä jokainen on nero. Viisikymppisenä tarvitaan jo näyttöjä”, sanoi kaikkien renttukirjailijoiden tai sellaiseksi haluavien isä Charles Bukowski. Tuskin Bukowskikaan edustaa kriitikoiden kehumaa ”hyvää kirjallisuutta”, mutta harva kriitikko tohtii kyseenalaistaa Dostojevskin nerouden.

Lahjakkaita ihaillaan ja pelätään. Ihminen, joka ajattelee kristallinkirkkaasti, oivaltaa salamannopeasti, käyttää nyrjähtelevää huumoria ja bongaa heti olennaisen, on erikoinen tyyppi. Hänessä on voimaa. Hän on karismaattinen. Karisma merkitsee kirjaimellisesti jumalan lahjaa. Karismaattinen valaisee koko huoneen. Hänen hehkunsa tarttuu. Lahjakas poikkeaa porukasta.

Lahjakkuus on myös tragedia, sillä lahjakas voi tuntea itsensä ahdistuneeksi ja epävarmaksi – ja jäädä yksin. Hän oppii nopeammin kuin muut ja saavuttaa asioita, jotka jäävät vähemmän lahjakkaan ulottumattomiin. Tämän takia hän myös joutuu kohtaamaan kateutta ja ilkeyttä huomattavasti keskivertoihmistä enemmän.

Yhden alan huippu ei ole elämänhallinnan huippu. Monilla huipuilla on taipumusta hillittömyyteen, maanisuuteen ja pakkomielteisiin. Nämä rosot tekevät heistä inhimillisiä. Ilman säröjä lahjakas on liian täydellinen ja jumalallinen hahmo. Heikkous paljastaa, että on lahjakastakin voimakkaampi voima, jolle kovankin tyyppin on pakko taipua. Viina, huumeet, työriippuvuus ja nikotiini ovat osoittautuneet vahvoiksi lahjakkuuden haastajiksi.

Lahjakkuus on raakatimantti, jota pitää jalostaa päivä-koti-iästä asti, jotta siitä kehittyisi säihkyvä jalokivi. Jos lapsen lahjakkuus jää huomiotta tai häntä prässätään liian varhaisiin huippusuorituksiin ilman, että lapsi saa kasvaa ihmisenä, kyseessä on tragedia. Lapsi ei ole suoritusrobotti.

Yhtä lailla traagista on pitää huonosti motivoitunutta ja hyvin keskinkertaista lasta tai nuorta ehdottomana huippuna. Oman kunnianhimonsa sokaisemat vanhemmat eivät millään suostu luopumaan supertähtiharhastaan.

Elämässä on kaksi tragediaa, se että saavuttaa tavoitteen-
sa ja se, ettei saavuta.

Kapellimestari Jukka-Pekka Saraste on huolissaan *Hel-
singin Sanomissa* 21.1.2013 koulutuksen tasapäistämises-
tä. ”Enää ei panosteta huippulahjakkuuksiin kuten ennen.
Lahjakkuuksien täytyy saada henkilökohtaista koulutus-
ta parhailta opettajilta tarpeeksi varhain.” Sarasteen mu-
kaan lahjakkailla näkyy jo varhain oman ilmaisun palo,
näkemyks ja kyky visioida asioita. Hän näkee lahjakkuuk-
sien hiomisessa ongelmana myös huippujen vetäytymisen
opetustehtävistä yliopistouudistuksen jälkeen. ”Professo-
reista tuli kanslistejä. Hallintoa on järjettömästi.”

Saraste kertoo huomanneensa, miten paljon näppäräm-
piä tytöt ovat 12–16-vuotiaina, jolloin kova perustyö in-
strumentin kanssa pitää tehdä. Hänen mukaansa poikien
pitäisi työskennellä kaksi kertaa enemmän, kun murros-
ikä ja kovempi pituuskasvu muuttavat kroppaa ja koordi-
naatiota. Kapellimestarin mukaan ajan henki ei suosi ala-
ikäisten kovaa harjoittelua: ”Nyt ollaan niin sosiaalisia ja
ystävällisiä, mikä on ristiriidassa tämän ammatin kanssa.”

Sarasteella on kirpeä sanansa sanottavana myös suo-
malaisten myyttisestä työteliäisyydestä. ”Olen työskennel-
lyt erilaisissa kulttuureissa, eivätkä suomalaiset ole erityi-
sen työteliäitä. Jo Torontossa 1990-luvulla naureskeltiin
suomalaisten pitkää koulutusta ja matalaa eläköitymis-
ikää. Kanadassa ihmiset työllistivät itse itsensä ja ottivat
vastuun itsestään. Maassa oli silti korkea sosiaaliturva”,
sanoo downshiftausta inhoava Saraste. Hänen muka-
sa downshiftaus tarkoittaa sitä, että kun toiset tekevät vä-
hemmän, niin ne, jotka tekevät paljon, maksavat veroina
downshiftaajienkin toimeentulon.

Tavallaan Sarasteen näkökulman voi allekirjoittaa. Suomessa veroprogressio pitää huolen siitä, että yrittämistä rangaistaan. Jos perheessä on neljä lasta ja toinen puolisoista tienaa 100 000 euroa vuodessa ja toinen on kotona hoitamassa lapsia tai pienipalkkainen, perheellä ei ole varaa mihinkään ylimääräiseen, ei remontteihin, ei etelän reissuihin. Kaikki rahat menevät veroihin, asuntolainoihin, ruokaan ja lasten harrastuksiin.

KOULUTUSTA ARVOSTETAAN

Länsimaaisessa kulttuurissa olemme tottuneet arvostamaan koulutusta, rahaa ja voittajia – olipa sitten kyse taloudesta, urheilusta tai taiteesta. Ne tuovat mukanaan kuuluisuutta, valtaa ja mahdollisesti taas lisää rahaa.

Suomessa on mahdollisuuksien tasa-arvo, joka ei toteudu, jos lapsen perushoidossa ja turvassa on puutteita. Vatsa tyhjänä, pahoinpideltyinä tai väsyneinä kouluun tulevien lasten on usein vaikea yltää samaan kuin hyväosaisien kavereidensa.

Hyväosaisissa perheissä on toisenlaiset ongelmat. Oppimis- ja lukihäiriöt eivät katso sosiaaliluokkaa. Korkeasti koulutetut ja työorientoituneet vanhemmat viettävät aikaa työpaikalla ja kotona käydessään he vaativat lapsiltaan matematiikan kokeesta kymppiä. Pahimmillaan suorittajavanhemmat prässäävät lapsiaan niin tiukasti, että koetilanteessa kaikki opittu häviää mielestä. Prässätty lapsi voi pelätä vanhempien huutamista, saada kotiarestia, joutua lukemaan tuntikausia lisää tai menettää viikkorahansa.

Suomalaiselle ilmainen peruskoulu on niin itsestään-selvyys, että sitä ei muisteta arvostaa – siitä on pikem-minkin kiva valittaa. Korkeasti koulutetun voi olla vaikea hyväksyä lapsensa kouluongelmia ja muiden syiden etsi-misen sijasta he alkavat mieluummin syyllistää liian kilt-tiä opettajaa lapsensa oppimisvaikeuksista. Opettaja jou-tuu kuuntelemaan korvat punaisena epäasiallista kritiik-kää, jos hän ei pysty selväsanaisesti ilmoittamaan rajojaan. ”En ole vastuussa tästä, valitan.”

Jupina ei auta – ongelmat pitäisi uskaltaa ottaa esiin re-hellisesti ja pyrkiä avoimeen yhteistyöhön koulun ja ko-din välillä. Sen sijaan vanhemmat voivat liittoutua opetta-jaraukkaa vastaan, vaikka opettaja tarvitsisi kipeästi van-hempien tukea jaksakseen lasten ja nuorten kanssa. Jos opettaja on se tavallinen opettajaksi hakeutunut kiltti tyt-tö, hän ei uskalla sanoa aggressiivisille vanhemmille vas-taan, vaan ottaa omaksi syykseen kodinkin ongelmat. Ko-kenut opettaja puolustaa oikeuksiaan ja henkilökohtaista reviiriään. Kehäkettu torjuu epäasialliset syytökset. Jämä-källä ihmisellä on työrauha.

Täydellisyyttä vaativien suorittajavanhempien lisäksi lasta ahdistavat ”hälläväliä”-vanhemmat, joilla oma aikui-suus on kadoksissa, heillä on ehkä mielenterveysongelmia, masennusta tai päihdeongelmia, joiden takia he laiminlyö-vät lastaan sekä henkisesti että fyysisesti. Älykaskään lap-si ei voi menestyä koulussa, jos kotona ei ole ruokaa, hän ei saa nukkua öisin tai joutuu hoitamaan pikkusiskojaan ja -veljiään, eikä ehdi tehdä läksyjä. Stressi vaikuttaa työ-muistiin, eikä asia pysy puolta minuuttia mielessä.

Lahjakkuuden kehittämisen pitäisi alkaa jo päiväkodis-ta. Jos sitä ei aloiteta tarpeeksi aikaisin, riittävän vahvaa

perustaa tulevaisuuden huippulahjakkuudelle ei muodostu. Kun lapset ovat ongelmaperheissä alle kouluikäisiä, vanhempien omat ongelmat pakottavat heidät keskittymään omaan napaansa tuijottamiseen, omien addiktioidensa ja pakkomielteidensä tyydyttämiseen – lapsi jää heitteille.

Pisa-tutkimuksissa Suomen valttikortti on tasa-arvoinen opetus. Jos ei millään opi, pääsee tukiopetukseen, erityisopetukseen, pienryhmään tai erityiskouluun. Näihin kaikkiin ei enää jouduta, vaan päästään. Ikävä kyllä, vieläkin löytyy vanhempia, jotka turhaan pelkäävät lapsen leimautumista, vaikka kysymys on lapsen parhaasta. Psykologi tutkii, jos lapsi ei opi. Diagnoosi ei saa olla luovuttamisen tekosyy, vaan syy alkaa auttaa yhdessä lasta.

Mitä enemmän opiskelijalla on sosiaalisia ongelmia, sitä opettajalähtöisempää oppimisen on oltava. Fiksut ja tasapainoiset opiskelijat, joilla on vahva perheen tuki takanaan, pärjäävät väijäämättä ja yllättävän itsenäisesti. Lahjakas tarvitsee aikuisen, joka tukee häntä yhtä lailla ihmisenä kasvussa kuin harrastuksessa. Lahjakas lapsi ei ole pelkkä älykkyysosamäärä tai maalintekokone. Suoritusrobottina kasvatettu lahjakkuus joutuu oppimaan ihmisenä olemista myöhemmin elämässään usein vaikeiden kriisien kautta.

Jos suorittaminen ja menestys ovat yhteiskunnassa tärkeitä arvoja ja lahjakkuutta palvotaan, tehoajattelu siirtyy helposti myös kouluun. Opiskelija ei ole opiskelija, hän on ”asiakas”. Opettaja on ”konsultti”, joka ei opeta, vaan koordinoi, motivoi ja ohjaa. Kyllähän kuuden ällän opiskelijaa voi fasilitoida ja vauhdittaa, ja tästä silti tulee tohtori opettajan sähellyksestä huolimatta. Entä lahjakas, huonoista

oloista tuleva, oppimishäiriöinen, fiksu ongelmapaketti? Hän tarvitsee turvallisen opettajan, joka puristaa tiukasti kädestä, kulkee vierellä eikä jätä ”asiakastaan” yksin puuhaamaan projektitöidensä kanssa.

Suomessa olisi hyvin mahdollista perustaa lahjakkaiden kouluja erityispainotuksin erityisesti sosio-ekonomisesti heikommille alueille. Kouluissa voitaisiin painottaa matematiikkaa, teknistä työtä, kuvaamataittoa, äidinkieltä tai mitä tahansa ainetta. Painotetut heikomman alueen koulut toisivat tasa-arvoa ja liikettä oikeaan suuntaan eli paremmalta alueelta heikommalle. Todellista oppimisen tasa-arvoa on se, kun oppimisvaikeuksista kärsiviä autetaan ja lahjakkaita tuetaan.

KÖYHYYS ON KARU PERINTÖ

Tavallisesti korkea elintaso periytyy, koska se helpottaa hyväosaiseksi tulemistä. Perhe matkustaa kauas, vanhemmat järjestävät suhteillaan kesätyöpaikat ja heikkoa opintomenestystä paikataan yksityistunneilla. Lapsensa henkisesti heitteille jättäviä vanhempia on kuitenkin yhtä lailla suorittajavanhemmissa ja ”hälläväliä”-vanhemmissa. Alkoholin kanssa läträtään kaikissa sosiaaliluokissa.

Euroopan komission mukaan ihminen on köyhä, jos hänen tulonsa ovat 60 prosenttia mediaanitulosta eli keskimmäisen palkansaajan nettotulosta. Suomessa köyhyysraja on 1 080 euron nettokuukausitulo. Vuonna 1990 pienituloisia oli 395 000 ja vuonna 2012 jo 700 000. Samalla hyvinvoinnin sanotaan Suomessa kasvaneen. Todellisuudessa monissa perheissä ei ole vielääkään noustu 1990-luvun lamasta, eikä ehkä nousta koskaan. Huono-

osaisuus, taloudelliset ja sosiaaliset ongelmat periytyvät liian usein. Asumistukea saavissa ruokakunnissa asui vuoden 2011 joulukuussa 661 000 henkeä eli 12 prosenttia koko väestöstä. Kolmessa vuodessa asumistukea saavien ruokakuntien määrä on noussut 20 prosenttia.

Joka kahdeksas kohtaamamme ihminen saa asumistukea. Näin voitaisiin ajatella, mutta saattaa olla, että hyväosainen ei koskaan elämässään ole kohdannut asumistukea saanutta, mutta heikosti toimeen tulevala alueella heitä on monessa taloudessa joka rapussa. Hyvä- ja huono-osaisuus periytyvät, ja hyväosaiset siirtyvät henkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti yhä kauemmas huono-osaisista. Hyväosainen muuttaa pois betonilähiöstä heti, kun raha riittää. Betonilähiö kurjistuu, ja sinne jäävät vain moniongelmaiset. Monissa rapuissa ovet eivät aamulla kolise töihin lähtemisen merkinä.

Peruskoulu tasaa eroja, mutta hyväosaisten siirtyminen erityiskouluihin heikentää entisestään huono-osaisten asemaa ja kasvattaa rotkoa onnistujien ja epäonnistujien välillä. Korkeasti koulutetulla voi olla mahdollisuus peitellä ongelmia paremmin ja pitää kulissia pystyssä. Lahjakkuus ei kuitenkaan kysy varallisuutta. Lahjakkaita on yhtä lailla lastensuojelulapsissa ja rivitaloalueen kauniisti puetuissa, siististi kammatuissa nuorissa toivoissa.

Raholan lastenkodissa varttunut rokkari Jonne Aaron puhuu julkisuudessa avoimesti taustastaan ja luo uskoa rankan lapsuuden eläneisiin. Lahjakas voi lahjakkuudellaan tehdä muiden elämän paremmaksi. Hän voi kirjoittaa, säveltää tai luoda vähemmän lahjakkaiden elämänlaatua parantavia teoksia ja auttaa heikompia nousemaan jaloilleen.

Lahjakkuus on kiertopalkinto. Lahjakas voi tehdä maailmasta paremman paikan, kuten nobelisti, suhteellisuusteorian isä Albert Einstein, joka toimi aktiivisesti rauhahan puolesta. Einstein oli omituinen hiippari, ei varsinaisen pönöttäjätyyppi. Muut pitivät häntä puolijumalana, ja äijä olisi voinut patsastella kokkareilla tärkeillen pikkurilli pystyssä, mutta jälkipolvet tuntevat Einsteinin suhteellisuusteorian lisäksi hänen hurjasta kieli poskella -valokuvastaan. Itseironinen nero on aina hyvä tyyppi. Äijä oli punk jo ennen kuin punk oli keksitty.

DUUNARIA TARVITAAN AINA

Lahjakkuus ei ole pelkkää paperinmakuista lahjakkuutta, vaan kykyä yltää tavallisen ja keskiarvoisen yläpuolelle omilla tuotoksilla. Miksi kukaan ei halua olla tavallinen työläinen? Miksi sanaa työläinen ei enää käytetä? Siksikö, että se kuulostaa pieneltä ja hikiseltä? Miksi sihteeri on talousassistentti? Lahjakas voi aivan hyvin olla keskimääraistä parempi kampaamaan hiuksia, kirjoittamaan, laulamaan korkeita ääniä, juoksemaan sata metriä, donkkaamaan koripalloa, korjaamaan autoja tai laittamaan ruokaa.

Viime vuosina ammattikoulun suosio on kasvanut. Ammattikoulu on rehellinen koulu. Siellä valmistuu kokiksi tai parturiksi eikä ruoka-akateemikoksi tai hiusdosentiksi. Enää nuoren ei tarvitse valehdella vanhemmille suorittavansa kaksoistutkinnon, lukion ja ammattitutkinnon, päästäkseen ammikseen. Ammattikoulutuksen tarjoama kaksoistutkinto jää kuitenkin monelta kesken sen vaativuuden takia. Onko meistä kaikista tullut Pisa-

tutkimuksen nosteessa huippuja? Jonkun on tehtävä tavallisetkin työt ilman vale-akateemisuutta.

”Kun kaikki tahtovat yliopistoon, korkea-asteen kysyntä kasvaa, jolloin opiskelupaikkojen tarjontaa lisätään. Se taas kasvattaa entisestään korkea-asteen opiskelijoiden määrää suhteessa opiskeluikäiseen väestöön ja lisää painetta päästä korkeakouluun. Kierre johtaa tutkintoinflaatioon. Kun kaikilla on jonkinlainen tutkinto, työnhakija tarvitsee vähintään maisterin tai jopa tohtorin paperit erottautuakseen joukosta, vaikka tulevia työtehtäviä ajatellen jatkotutkintojen tuottavuusvaikutus voi olla mitätön”, kirjoittaa maailman tunnetuimpiin taloustieteilijöihin kuuluva Ha-Joon Chang kirjassaan *23 tosiasiata kapitalismista*.

Chang muistuttaa, miten kaikesta touhottamisesta huolimatta yliopistokoulutuksen ja vaurauden välinen kytkös jää hämäräksi. Sveitsi kuuluu maailman rikkaimpien ja pisimmälle teollistuneiden maiden joukkoon, mutta korkea-asteen opiskelijoiden määrä on siellä opiskeluikäiseen väestöön suhteutettuna rikkaiden maiden alhaisin. Vielä vuonna 1996 se oli puolet OECD-maiden keskiarvosta. Sveitsissä suhdeluku oli 16 prosenttia ja OECD-maissa keskimäärin 34 prosenttia.

Vaikka Sveitsi on nostanut suhdelukuaan vuoteen 2007 mennessä 47 prosenttiin, Suomessa suhdeluku on jo 94 prosenttia, Yhdysvalloissa 82 prosenttia ja Tanskassa 80 prosenttia. Sveitsin paradoksi johtuu ehkä siitä, että koulutuksen sisällöstä vain pieni osa vaikuttaa työn tuottavuuteen. Pitkä koulutus sivistää, osoittaa puurtajan yhteiskuntakelpoisuuden, reippauden, sopivuuden ja sivistyksen. Puurtaminen laittaa yksilöt järjestykseen kuten

aika maratonilla. Tarvitaan luokittelumittari ja mekanismi, joka jauhaa jyvät akanoista.

Koulutus ei voi perustua pelkkään tehokkuuteen, muutenhan kuvataiteen, käsitöiden ja liikunnan opetus voitaisiin lopettaa ja opettaa vain fysiikkaa, kemiaa, taloustietoa ja matematiikkaa. Koulun tehtävä on myös sivistää ja opettaa näkemään kauneus, inhimillisyys ja ihmisyyys. Työ opitaan yhä vaan työtä tekemällä.

Tuleva vakuutusyhtiön osastopäällikkö tai korkean tason virkamies ei välttämättä hyödynnä virassaan valtiotieteellisen tiedekunnan poliittisen historian pääaineopintojaan, mutta virkaan valitsemiseksi vaaditaan silti maisterin paperit. Kun korkeasti koulutettujen määrä ylittää tietyn rajan, kaikkien on pakko hankkia korkeakoulutus saadakseen kunnollisen työpaikan. Fiksukin tutkinnoton voi harhaisesti luulla kuuluvansa kyvykkyyss jakauman huonompaan porukkaan eikä maisterikerhon ”lahjakkaisiin”. Maisterikerhossa alkaa jo olla paineita tohtoriputkelle. Tohtorin titteli alkaa joissain virastoissa olla edellytys jopa pikkupomoksi pääsemiselle. Pian tohtori istuu huoneessaan liikennevalojen takana vaatimattomalla palkalla epävarmalla tutkijan vakanssilla tai projektin jatkoa odotellen.

OLEMME VALITTUJA LAHJAKKUUKSIA

Lahjakkuus on myös myytti. Koska *me* olemme valittuja ja näin valtavan lahjakkaita, meille kuuluu valkoinen lääkäritakki, valkoinen työmaakypärä, työsuhde-Audi ja kallis rivitalonpätkä hyvältä alueelta. Kun *nuo toiset* eivät ole näin ihmeellisen lahjakkaita, he saavat asua harmais-
sa betonimöhkäleissään siellä jossain kaukana. Teoreet-

tinen lahjakkuus palkitaan yhteiskunnassa käden taitoja paremmin. Yliopistossa seitsemän vuotta talonrakennusta opiskellut diplomi-insinööri palkitaan ruhtinaallisesti verrattuna ammattikoulusta valmistuneeseen talonrakentajaan. Jos myyttiä kukaan ei kyseenalaista ja näytä kykyjään, epätasa-arvo jatkuu.

Hanna Norin väitöstutkimuksessa (2011) vertailtiin yliopistoon hakeneita, hyväksytyjä ja valinnoissa karsiutuneita. Aineistona oli vuonna 2003 yliopistojen pääsykoevalinnoissa hakeneiden rekisteri, joka sisälsi tietoja lähes 56 000 hakijan taustoista. Tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudun yliopistot Teatterikorkeakoulua lukuun ottamatta olivat elitistisiä verrattuna maamme muihin yliopistoihin, kun mittarina oli hakijoiden tausta. Tausta määriteltiin isän aseman mukaan. Lapin, Joensuun, Vaasan ja Itä-Suomen yliopisto Joensuussa olivat kansanomaisempia. Aloista ”tavallisimpia” olivat kasvatustieteellinen ja farmasia. Teknillis-tieteellinen, matemaattis-luonnontieteellinen ja kauppatieteellinen ala olivat muita elitistisimpiä. Alemman toimihenkilön lapsi pääsee siis todennäköisemmin luokanopettajaksi kuin kauppatieteilijäksi tai diplomi-insinööriksi.

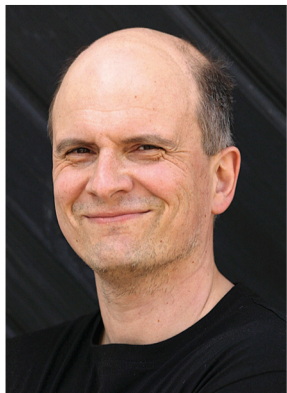
Raha ja valta linkittyvät asiantuntemukseen ja pitkään koulutukseen. Akateemisilla vanhemmilla on edelleen keskimääräistä useammin akateemisia lapsia, ja pitkä koulutus pitää vuraat perheet kiinni hyvissä asemissa. Nori muistuttaa, että koulutuspaikkojen kasvusta huolimatta koulutettujen perheiden hyvissä asemissa olevat lapset pääsevät opiskelemaan useammin kuin muut. Koulutuspaikkojen kasvu ei siis välttämättä nosta siivoojan tyttöä kauppatieteilijäksi eikä vahtimestarin poikaa diplomi-insinööriksi,

MISSÄ SINUN LAPSESI ON LAHJAKAS? MITEN LÖYTÄÄ UJON LAPSEN LAHJAKKUUS?

Lasten lahjakkuudesta puhutaan paljon, mutta arastellen ja yleisellä tasolla. Pelkäämmekö lahjakkuutta vai sitä, ettei joka lapsessa asukaan pientä neroa? Janne Viljamaa tarttuu aiheeseen rohkeasti ja tarjoaa käytännön ohjeita lasten ja teinien lahjakkuuden tukemiseen.

Viljamaa esittelee lahjakkuuden eri lajit ja edellytykset sekä selvittää, miten niihin liittyvät luovuus, mielikuvitus, rohkeus sekä pettymykset. Kirja auttaa tunnistamaan niin äänekkään kuin ujonkin lapsen piilevät kyvyt ja kehittämään lahjakkuuden parhaita ystäviä: sinnikkyyttä, epäitsekkyyttä ja korkeaa moraalia.

KUVA © PERTTI NISONEN

JANNE VILJAMAA on sosiaali-psykologi, tietokirjailija ja viiden lapsen isä. Uudella kirjallaan hän palaa lasten pariin ensi kertaa sitten vuonna 2009 ilmestyneen teoksen *Mitä minä teen tämän lapsen kanssa – haastavan lapsen kasvatusta*.

14.61 ISBN 978-951-0-39553-0

www.wsoy.fi – Typografia Mika Tuominen

Pääillyksen kuva Ilja Karsikas

9 789510 395530